

Apolinaras Rocevičius was a Lithuanian who swapped legal studies at Vytautas Magnus University in Kaunas for Grenoble (France) where he studied the French language and literature. It was during these studies that he met Frenchwoman Juliette Jeanine Guillon-Savioux, however his relationship with the married woman was complicated. They could finally wed when they had reached 80, after Guillon-Savioux's husband passed away. At present, the LNMA has over 200 Guillon family photographs. The images taken at around twenty photography studios in Grenoble and its surrounds in the second

half of the 19th and first half of the 20th centuries are probably the only exhibits of their kind in Lithuania. Pictures of the Guillons were taken mostly by photographers Léon Pineau (Pineau photographie studio), Antoine Hippolyte (the owner of the Duc Jeune studio) and Joseph André Degrange (the owner of the Degrange studio). These exhibits kept at the LNMA unquestionably enrich the archives of Lithuanian photography, while images taken at different studios offer a deeper insight into France and photography in general at the turn of the 19th–20th centuries.

Siekti toliau ir toliau:

Apolinaro Rocevičiaus ir Juliette Guillon-Savioux-Rocevičius fotografijų archyvas

Ugnė Marija Makauskaitė

Prieš pristatydama atliktą tyrimą, privalau trumpai aptarti šio darbo kontekstą ir padėkoti žmonėms, be kurių pagalbos šis straipsnis nebūtų išvydęs dienos šviesos. Visų pirma, esu itin dėkinga Apolinaro Rocevičiaus dukterėčiai Jūratei Kliknaitei-Sakalauskienei bei Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos vadovei Rūtai Pleskačiauskienei, be kurių Apolinaro Rocevičiaus ir Juliette Guillon-Savioux fotografijų archyvas nebūtų patekęs į Lietuvos nacionalinį dailės muziejų. Taip pat, nors dabartinė padėtis, susijusi su COVID-19 pandemija, išties sunki, susiklosčiusiai situacijai esu iš dalies dėkinga. Neturėdama galimybių iš prancūzų kalbos išversti A. Rocevičiaus ir jo artimųjų laišku, nuoširdžiai

dėkoju savo nuostabiai draugei, prancūzų kalbos filologei Marijai Milaševičiūtei, kuri padėjo geriau suprasti asmeninį A. Rocevičiaus ir J. Guillon-Savioux gyvenimo kontekstą. Be to, dėl pandemijos užsidarius kone visiems Prancūzijos archyvams ir esant labai ribotai interaktyviai prieigai prie archyvinių dokumentų, itin džiaugiuosi užsimezgsiu bendradarbiavimu su klubo „Niépce Lumière“ prezidentu, menotyrininku Jeanu-Lucu Tissot. Jo dėka tyrimą papildė XIX–XX a. Grenoblyje veikusių fotografų biogramos. Esu tikra, kad atsiradęs tarptautinis ryšys ateityje bus toks pat glaudus ir prasmingas. Galiausiai, savo vadovei Margaritai Matulytei norėčiau padėkoti už daugybę dalykų, bet svarbiausia – už pasitikėjimą.

APOLINARO ROCEVIČIAUS GYVENIMO IR PROFESINĖS VEIKLOS ISTORIJA

Fotografas nežinomas
Apolinaras Rocevičius
1947 m. lapkričio 3 d.
Lietuvių literatūros ir
tautosakos instituto
bibliotekos fototeka,
aplankas 406, Nr. 26148

Apolinaras Rocevičius gimė 1912 m. liepos 23 d.¹ Kražių valsčiaus dvarelyje Anuliškės kaime. Kadangi motina Ona mirė gimdydama, jis augo kaimo seniūno ir apskaitininko Antano (1878–1949) ir pamotės Mortos (1892–1969) šeimoje, turėjo brolių Valdą ir dvi seseris: Oną ir Konstanciją². Išskirtinė A. Rocevičiaus gimtinės istorija. Kadaisė buvusi Motiejaus Valančiaus Nabaraučyznos dvaro dalis, po vyskupo mirties atiteko jo giminaitei, kuri toje vietoje įkūrė dvarelį³. Jis, tose apylinkėse gyvenusių senolių teigimu, ilgai neturėjo pavadinimo, kol galiausiai dėl šeiminkės pomėgio visus vadinti angelais (aniolais) buvo pavadintas Anioliškėmis (po Antrojo pasaulinio karo vietovardis sunormintas į Anuliškės dėl apylinkės valdininkų baimės angeliškam pavadinimui). A. Rocevičiaus brolio Vlado teigimu, dėl nederlingos ir kalvotos vietovės šeiminkė apie 1926 m. išsikraustė, dalį valdų pardavusi ūkininkui švedui, o dalį išnuomojusi. Apolinaro vaikystėje Rocevičių šeima, ieškodama patogesnės lokacijos, taip pat išsikraustė – į Vašilėnų kaimą. A. Rocevičius 1925 m. įstojo į Kražių „Žiburio“ draugijos gimnaziją, 1932 m. mokyklą baigė aukščiausiais įvertinimais (mokėsi vokiečių, prancūzų, lotynų kalbų, filosofijos ir kt.)⁴ ir persikėlė studijuoti į Kauną.

Kaune A. Rocevičius studijavo Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultete, kuriame dėstė žymiausi to meto intelektualai: teisininkas, fakulteto vadovas prof. Petras Leonas, Mykolas Romeris, Vaclovas Biržiška ir kt.⁵ Nors tokio tipo studijos lietuvių kalba buvo visiškai nauja disciplina (neturėta ne tik literatūros, bet ir lietuviškos teisinės terminijos), dėstytojai nestokojo asmeninio dėmesio studentams, pavyzdžiui, P. Leonas, norėdamas pasiruošti paskaitoms, kone kasdien keldavosi 2–3 val. nakties, mokslo reikalais studentus priimdavo savo namuose 16–17 val., o egzaminai vykdavo net ir šventadienį⁶. Nepaisant vienkiių ar kitokių nesklandumų, fakultetas kartu su aukštąja mokykla išsiskyrė liberaliu ir progresyviu požūriu. Dar pirmaisiais nepriklausomybės metais įvairių sričių specialistų poreikis ir tai, kad nebuvo savos aukštosios mokyklos, lėmė, kad 1919 m. buvo pradėtas vykdyti valstybės

1
Apolinaro Rocevičiaus atestatas, išduotas Kražių gimnazijos pedagogų tarybos 1932 m. birželio 20 d., su LR užsienio reikalų ministerijos vizavimu, patvirtinančiu leidimą vykti į Prancūziją, 1936 m. spalio 6 d.

2
Garbenienė J., *Karklėnų senovės atspindžiai*, Vilnius: „Versmės“ leidykla, 2009, p. 140.

3
Garbenienė J., *Karklėnų senovės atspindžiai: kraštotyra*, Jonava: Jonava, 2006, p. 132.

4
Apolinaro Rocevičiaus atestatas, išduotas Kražių

gimnazijos pedagogų tarybos 1932 m. birželio 20 d., su LR užsienio reikalų ministerijos vizavimu, patvirtinančiu leidimą vykti į Prancūziją, 1936 m. spalio 6 d.

5
Izajeva S., „Tarpukario teisės istorikų darbai“, prieiga internete: <https://knyga.kvb.lt/lt/fondai-paveldas/leidiniai-lietuviu-kalba/1918-1945-m-tarpukario-teises-istoriku-darbai> (žiūrėta 2021 05 01).

6
Maksimaitis M., „Petras Leonas: advokatas ir profesorius“, *Jurisprudencija*, 2016, Nr. 23(1), p. 16–17.

7
Kupscytė S., „Lietuvos valstybės stipendininkų Prancūzijoje patirtys XX a. 3–4 dešimtmečiuose“, *Kauno istorijos metraštis*, 2015, Nr. 15, p. 187.

8
Pūkelevičiūtė B., *Aštuoni lapai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 180.

9
Petraitytė A., „Užsienio valstybių diplomatinis korpusas Kauno kultūriname gyvenime 1923–1940 metais“, *Kauno istorijos metraštis*, 2002, Nr. 3.

10
Pagal Valstybinių stipendijų ir paskolų įstatymo 7 punktą, stipendijos skiriamos tiems asmenims, kurie yra pasižymėję mokslo pažangumu. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 283, p. 9.

<

V. Labokas, Apolinaras Rocevičius, Jonas Akromas ir Jonas Baškys.
Kaunas, 1932–1933
Kitoje fotografijos pusėje:
„1932–33 m. žiemą trys draugai-fuksai: Jonas Akromas, Jonas Baškys ir aš valgo studentiškus užkandžius Liaudies namuose (Mapų 11B. 6.). Foto V. Laboko“
Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos fototeka, ap. 406, Nr. 26094

Fotografas nežinomas
Jonas Aistis (iš kairės), Apolinaras Rocevičius, Aldona Dirmantaitė, Algirdas Julius Greimas. Grenoblis, 1938 m. gegužės 1 d.
Kitoje fotografijos pusėje:
„Alus ir vynas, gražios merginos, studentų dienas dabina“
Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos fototeka, ap. 406, Nr. 26117

remiamų studentų siuntimo į užsienio mokslo centrus projektas (su pasižadėjimu grįžti), kuris tęsėsi visą nepriklausomybės laikotarpį⁷.

Tarptautinė bendradarbiavimo veikla ir kosmopolitiškumas buvo būdingas ne tik Vytauto Didžiojo universitetui, bet ir visai laikinajai sostinei. Poetė Birutė Pūkelevičiūtė savo autobiografiniame romane šmaikščiai prisimena: „Kaunas jau turi šampano kibirėlių ir perlamutrinių operos žiūronų, ir šlepečių mažutei lepijai kojai, ir spalvotų druskų voniai [...]. „Lobynas“ prekiauja rožine lašiša, prekiauja Parmezano sūriu ir juoda Ceilono arbata. Tačiau nepaisant šių didmiesčio savybių [...] Vieną vakarą mudvi su mama išėjom pasivaikščioti ir Žemaičių gatvė atradom ežiuką. Ant šaligatvio. [...] Nedaug pasaulyje yra sostinių, kur gatvėmis šmirinėtų ežiukai...“⁸ Be to, Kaunas buvo išskirtinis ir kaip politinio valdymo centras, čia aktyviai veikė daugelio Europos šalių atstovai bei diplomatai. Vis tik labiausiai to meto Kaune išsiskyrė Prancūzijos diplomatinė atstovybė, kurios vadovai ypač daug dėmesio skyrė lietuvių ir prancūzų kultūriniam mainams (buvo rodomi prancūzų dokumentiniai ir meniniai filmai, 1930 m. atidaryta prancūziškos literatūros skaitykla, nuolat rengiamos paskaitos, parodos, o nuo 1936 m. Lietuvos karininkų ramovėje Kaune Prancūzijos atstovybė su Lietuvių-prancūzų draugija organizuodavo puotas, kurių metu veikdavo šampano, vyno ir kokteilių kioskai, buvo šokami gėlių valsai ir balionų tango).⁹ Kaunui tapus mokslo ir kultūros centru bei persismelkus frankofoniškomis nuotaikomis, 1936 m. mieste prancūzų kalba paskelbta pirmąja valstybine užsienio kalba. Tais pačiais metais stropus studentas¹⁰ A. Rocevičius, atsidūręs visų šių įvykių sukuryje, kartu su Jonu Aiščiu, Algirdu Juliumi Greimu

<

Apolinaras Rocevičius
ir Juliette Guillon.
Paryžius, 1960
Nežinomas fotografas.
Lietuvių literatūros ir
tautosakos instituto
bibliotekos fototeka,
ap. 406, Nr. 26149

ir kitais bendramoksliais išvyko į Grenoblio universitetą (*Université Grenoble Alpes*) studijuoti prancūzų kalbos ir literatūros.

Atvykęs į naują universitetą, A. Rocevičius turėjo iš peties paplušėti. Stipendininkams sunku buvo ne tik pritaikyti „iš knygų“ išmoktą užsienio kalbą¹¹. Čia prancūzų kalbos ir literatūros studentai mokėsi filosofijos, istorijos, italų, vokiečių kalbos ir literatūros, moderniosios prancūzų filologijos, muzikos istorijos, prancūzų literatūros nuo viduramžių iki Renesanso ir t. t.¹² Be to, atvykėliai iš užsienio turėjo ir privalomų papildomų paskaitų, tokių kaip prancūzų poezija ir proza, semantika, fonetika ir pan.¹³ Tiesa, gyvenimą nepažįstamoje šalyje Apolinarui palengvino tai, jog atvykus čia jau mokėsi nemažai lietuvių. Jie naujus draugus į savo gretas priėmė gana noriai. Štai A. Rocevičiaus bendramokslį Joną Aistį „skambant lietuviškoms dainoms, pasitiko lietuvaitės, pasipuošusios tautiniais rūbais“¹⁴. Apie draugišką atmosferą lietuvių atžvilgiu bei to reikšmę užsimena ir A. Rocevičius laiške šeimai: „Tiek gera, kad turiu profesorių, kurs labai mėgsta lietuvius. Nedaug mums, žinoma, iš to naudos, bet vis tiek geriau.“¹⁵ Daugelyje tarpukario stipendininkų tyrimų minima, kad užsienyje besimokantys lietuviai aktyviai bendravo su gimtinėje likusiais draugais ir šeimos nariais, rašė laiškus į įvairias Lietuvos institucijas, pasakodami apie švietimo sistemą bei universitetus svetur. Iš to meto spaudoje pasirodžiusių straipsnių galima suprasti, kad Lietuvoje buvo skatinamas užsienyje gyvenančių lietuvių tarpusavio bendravimas¹⁶. Taigi, nors studijos Grenoblio universitete baigdavosi palyginti vėlai, liepos 31 d., o prasidėdavo paskutinį rudens mėnesį¹⁷, anot A. Rocevičiaus dukterėčios Jūratės Kliknaitės-Sakalauskieneš, kartu su mokslo draugais studentas turėdavo laiko pažintinėms kelionėms po saulėtą Viduržemio jūros regioną – studijų metais aplankė Milaną, Romą ir kitus miestus¹⁸. Šitai gyvendamas, 1939 m. birželio 5 d.¹⁹ A. Rocevičius baigė universitetą²⁰.

11
Kupsčytė S., „Lietuvos valstybės stipendininkų Prancūzijoje patirtys XX a. 3–4 dešimtmečiuose“, *Kauno istorijos metraštis*, 2015, Nr. 15, p. 198.

12
1936–1937 m. studento bukletas (*Livret de l'étudiant*), sud. X. Drevef, Grenoblis: Imprimeur-Libraire de l'Université, 6 rue Villars, 1936, p. 15–16.

13
Ibid. Pilnas prancūzų literatūros studijų aprašas, reikalavimai užsienio studentams bei atsiskaitymų tvarka pateikta leidinyje, p. 139–154.

14
Kupsčytė S., *op. cit.*, p. 201.

15
Iš A. Rocevičiaus laiško šeimai, 1939 m. sausio 20 d., p. 1.

J. Kliknaitės-Sakalauskieneš nuosavybė.

16
Pavyzdžiui, laikraščio „Jaunoji karta“ rubrikoje „Mūsų broliai svetur“ rašoma apie Londone naujai

susikūrusį klubą: „Tikimės, kad jaunimas, supratęs „JL“ („Jaunosios Lietuvos“ klubo pavadinimas – *aut. past.*) uždavinius, mes visokius angliškus klubus ir prisidės prie mūsų. [...] Visuomenė pilnai pritaria „J. Lietuvai“, išskiriant kelis „patriotus“. Tikime, kad su laiku ir tie supras.“ *Jaunoji karta*, 1936, Nr. 2, p. 32.

17
1936–1937 m. studento bukletas (*Livret de l'étudiant*), p. 24.

18
Kliknaitė-Sakalauskieneš J., *Apsikabinkit, žmonės, susitikę*, Ukmergė: Valdo leidykla, 2006, p. 138.

19
A. Rocevičiaus universiteto diplomas, išduotas Grenoblio universiteto administracijos 1940 m. sausio 5 d.

20
Išlikusiose laiškuose šeimos nariams A. Rocevičius rašo, kad studijos tęsėsi iki 1940-ųjų. Pavyzdžiui, 1939 m. jis mini, kad planuoja stoti į kitą aukštąjį mokyklą kitais metais po studijų baigimo

Grenoblyje bei žada grįžti į Lietuvą: „Šiandien parašiau laišką Lietuvos pasiuntinybei Paryžiuje, koku būdu galima sugrįžti Lietuvon. Dabar laukiu iš Švietimo ministerijos pinigų ir iš Atstovybės atsakymo“. [Iš A. Rocevičiaus laiško šeimai 1939 m. rugsėjo 4 d., p. 4.]. Deja, išvažiavimas iš šalies tuo metu jau buvo kone neįmanomas – civiliai asmenys negaudavo net bilieto traukiniui, nes jie būdavo pilni kareivių. Kasmėnesinė stipendija, apie kurią laiške užsimena ir kurios laukdavo Apolinaras, o kartu su juo ir dešimtys kitų gabių studentų iš Lietuvos, nutrūko prasidėjus karui, tad lietuvių studentai pateko į ištisias kėblių padėtį. A. Rocevičiaus situacija nebuvo išimtinė. Nutrūkus stipendijai, jis, anot dukterėčios, norėdamas toliau tęsti studijas, dirbo pas ūkininkus karvių melžėju. [Kliknaitė-Sakalauskieneš J., *Apsikabinkit, žmonės, susitikę*, Ukmergė: Valdo leidykla, 2006, p. 138]. „Vakar gavau Jūsų laišką ir dešras. Labai ačiū už viską. Dešrų jau

Bėgant metams, A. Rocevičiaus draugų ratas Grenoblyje gerokai išsiplėtė. Iš išlikusių laiškų, saugomų Lietuvos literatūros ir tautosakos institute, galima manyti, kad maždaug Antrojo pasaulinio karo pradžioje Apolinaras bičiuliavosi su daug Grenoblyje gyvenusių intelektualų: prancūzų iliustratoriumi Robertu Menot, stiklo dailininku Pierre'u Fourmaintraux'u, anglų dailininke Rachel Winslow, belgų abstrakčiojo meno pradininku, dailininku Henriu-Jeanu Closonu ir kt. Draugystė su H. J. Closonu taip įkvėpė filologą, kad jis pats pradėjo tapyti ir aktyviai domėtis menu. Iš šaltinių yra žinoma, kad A. Rocevičius rašė straipsnius, kuriuose nagrinėjo draugo kūrybą, pavyzdžiui, „Tapybos šventumas H. J. Closon mene“ (*La sanctification de la peinture dans l'art de H. J. Closon*), ruošė menininko retrospektyvą. „Polėkis nuvedė mane į tapybos meno sritį: pasidariau šioks toks meno kritikas. Ruošiu veikalą apie modernųjį meną“²¹, – šeimai rašė A. Rocevičius. Studijų metais menininkas pradėjo bendrauti ir su Grenoblyje gyvenusia prancūze Juliette Jeanine Guillon-Savioux. Nors pažinties aplinkybės nėra aiškios, ši draugystė ženkliai prisidėjo prie Apolinaro išgyvenimo karo metais ir tolesnio judviejų gyvenimo.

PAŽINTIS SU JULIETTE JEANINE GUILLON-SAVIOUX

Juliette gimė 1907 m. kovo 6 d. ir užaugo Grenoblyje amatininko Juleso-Josepho Guillono (1879²²–1947) ir pirštinių siuvėjos Eugenie Antoinette Beller (1883²³–1985) šeimoje, turėjo brolių Georges'ą Paulį (1910–1974). Prieš 1950 m. Juliette buvo ištekejusi už buvusio karininko, savivaldybės finansų biuro darbuotojo François-Louiso Savioux'o (1899–1981)²⁴.

Karo metais nutrūkus studentų stipendijoms, ši šeima padėjo Apolinarui išgyventi – įdarbino jį ūkyje. Tiesa, kardinaliai pasikeitusi gyvenimo situacija aukštojo mokslo siekusį jaunuolį stipriai sukrėtė. Apie 1943 m. apsigyvenęs „užkampy“ (60 km nuo Grenoblio), jis rašė: „Vieno šiandien gailiuosi: tai, kad neišmokau kokio nors amato. Geriausios ir giliausios mintys žmogui ateina beplušant ir bepraktikuojant. Visa kita tik žodžiai, žodžiai, žodžiai, kaip sako Šekspyras, visa kita – tai komedija,

literatūra, *vanitas vanitatum*.“²⁵ A. Rocevičių itin slėgė ir draugystė su vedusia moterimi. Viena-me savo laiškų Lilette (taip mažiųjų vardu jis vadino Juliette), Apolinaras rašė:

Norėdamas tave išgelbėti iš pavojaus, kuriame esi, norėčiau, kad jis baigtųsi, kol dar nėra pasekmių. Neieškok logikos, vieną dieną tu surasi, ko ieškojai, ir suprasi, kad tai prie nieko neveda. Nėra nieko labiau nuviliančio šioje žemėje, kaip sako Paulas Claudelis, nei būti aukštesniam. Štai kodėl tau atsakiau tik vieninteliu įmanomu žodžiu: tu esi teisi. Aš nenorėjau, kad tavo blogis būtų aukštesnis. Nenorėjau pataikauti velniui, bet tu žaidi labai pavojingą žaidimą. Tu ieškai blogio²⁶.

Deja, nėra išlikusio Juliette atsakymo į šį laišką, tad galimybių plačiau atskleisti šios subtilios situacijos kontekstą šiuo metu nėra. Aišku tik, kad ir vėlesniais metais Apolinarą graužė sąžinė dėl dviprasmiškos situacijos: viena vertus, A. Rocevičius kaltino save dėl neištikimybės, kita vertus, jis buvo absoliučiai atsidavęs šiems santykiams. Apolinaro būseną geriausiai iliustruoja jo 1946 m. gruodžio 10 d. rašytas laiškas:

Aš neturiu iliuzijų, nerasiu kitos moters kaip tu. Aš sau prisiekiau prieš Dievą. Galbūt tai buvo jo valia, ne mano. [...] Tai, ko aš laukiau, buvo mano didžiausias košmaras. Bet kartu aš buvau pasiruošęs tam dideliame pasiaukojimui. Mes abu ištvėrėme šį baisų išbandymą. Man atrodo, kad nuo dabar niekas nesutrukdys mūsų santuokai ir laimei. [...] Nuo to momento, kai mes susipažinom, tu tapai nebeištikima, ir tavo gyvenimas nebegali pasikeisti. Viena vertus, atrodo, kad tu vis dar ištikima, bet tai tik imitacija. Tavo pirma santuoka turėjo būti ištikimybės pavyzdys, bet tu to nepaisai. Žmogus turėtų likti ištikimas ir neiškeisti gero į geresnį. Neištikimas žmogus yra toks, kuris nori gerą dalyką pakeisti geresniu, be priesaikos prieš Dievą, jam labiau rūpi jo paties norai ir geiduliai. [...] Su tavimi jaučiuosi ir artimas, ir tolimas tuo pačiu metu, nes tarp mūsų stovi velnias.

beveik kaip ir nebėra. Tirpte ištirpo dantyse“, – taip savo 1940 m. rašytą laišką šeimai pradeda A. Rocevičius.

Jame studentas pasakoja apie tai, kad gėlėse skęstančiame Grenoblyje karo beveik nesijaučia, apie artėjančią paskutinį, o kartu ir sunkiausią – prancūzų literatūros – egzaminą, po kurio pagaliau grįš į Lietuvą, savo draugus ir kasdienybę. „Sekmadieniais išvažiuoju su draugais į apylinkes, į kalnus, visą savaitę praleidžiu pas save, bedirbdamas. Kartais užsuku truputį pašokti, išsiblaškyti, vakarą praleidžiu su draugais kavinėj ar kine, taip kad laikas bėga labai greitai.“ [Iš A. Rocevičiaus laiško šeimai, 1940 m. gegužės 7 d., p. 1.]

21

Iš A. Rocevičiaus laiško šeimai 1956 m. sausio 29 d., p. 1, J. Kliknaitės-Sakalauskieneš nuosavybė.

22

Archives de l'Isère, 1879 m. gegužės 11 d., p. 69, 618 įrašas.

23

Archives de l'Isère, 1883 m. balandžio 24 d., p. 67, 382 įrašas.

24

Archives départementales de la Drôme, b. 1 R 365 1919, p. 410.

25

Iš A. Rocevičiaus laiško kun. Jonui Kubiliui, 1944 m. lapkričio 9 d., p. 1, J. Kliknaitės-Sakalauskieneš nuosavybė.

26

Iš A. Rocevičiaus laiško Juliette Guillon-Savioux, 1941–1955 (data nenurodyta), LLTI, b. F4-3097, p. 1.

[...] O tu? Nepaisant to blogio, ar gali toliau šypsotis?²⁷

Galbūt nevienareikšmiški jausmai paskatino Apolinarą nuslėpti romantinius santykius su Juliette Guillon-Savioux ir nuo Lietuvoje likusios šeimos. Vėlesniais metais A. Rocevičius rašė:

Kas liečia mane asmeniškai, esu gyvas ir sveikas, ir viengungis. Gyvenimo aplinkybės buvo man nelengvos per pastaruosius penkiolika metų, taip kad negalėjau nė galvoti apie naujos šeimos sukūrimą²⁸.

Nepaisant to, kaip nutrūko pirmoji Juliette santuoka, su Apolinaru užsimezgusi draugystė tęsėsi visą gyvenimą. Stiprius poros jausmus įrodo ir tai, kad nors pati Juliette apie tai daug nešnekėdavo, apie puoselėjamus šiltus jausmus Apolinarui galima nujauti iš laiškų. Pavyzdžiui, 1945 m. kovo 20 d. rašytame laiške ji pridėjo džiovintą gėlę iš savo sodo, taip parodydama dėmesį ir rūpestį²⁹.

Išties, Apolinaru rūpinosi visa Juliette šeima: finansiškai padėjo jam toliau siekti studijų, siuntė būtiniausias daiktus, maistą, rūbus ir kt. Tai padėjo filologui 1946 m. įstoti į doktorantūros studijas Sorbonos Humanitarinių mokslų fakultete, pasirinkus disertacijos temą „Kalbos psichologija lietuvių priešodžiuose ir kituose išsireiškimuose“. Deja, Apolinaras studijas nutraukė praėjus maždaug metams dėl savo darbo vadovo mirties. Nors ir buvo nusprendęs likti Prancūzijoje bei 1949 m. priėmė šios šalies pilietybę³⁰, ir toliau palaikė ryšius su savo namiškiais bei pažįstamais iš Lietuvos. Iš išlikusių A. Rocevičiaus bičiulių laiškų galima manyti, kad nutautėjimas užsienyje gyvenusiems lietuviams negrėsė. Štai buvęs Apolinaro kaimynas, draugas Mečislavas Šimkus, pasakodamas apie pasikeitusį savo ir artimųjų gyvenimą, rašė:

Kadangi tauta labai vieningai laikėsi prieš visas vokiečių užmačias, tai visi sumokėjo ir sumokėjo iki tol, kad pradėjo visus sumimt ir tremti inteligentiją, administracijos ir visus vadovujančius asmenis. Tauta nuo to nepalūžo ir skaitau su pasididžiuoimu, kad lietuvių tauta išlaikė puikų egzaminą ir įrodė, kad ji yra pilnai pribrendusi savistoviam gyvenimui. Panašių atsitikimų neesu girdėjęs istorijoje³¹.

Anot A. Rocevičiaus giminaitės J. Klinkaitės-Sakalauskienės, didelį ilgę savo šaliai atskleidžia ir A. Rocevičiaus bandymas sovietmečiu kartu su draugu prancūzu atvykti į Lietuvą bei aplankyti savo šeimą, o draugą supažindinti su lietuvių kultūra. Tačiau sovietinio pasaulio nepažįstantis jaunuolis sumanymo atsisakė, sužinojęs, kad savo automobiliu leidžiama vykti tik iki Minsko, o į gimtinę patekti iš viso negalima³². Likęs Prancūzijoje, A. Rocevičius nuo 1954–1966 m. dirbo prancūzų kalbos, literatūros, istorijos ir geografijos mokytoju–padėjėju vienoje amatų mokykloje³³. Nuo 1966 m. dirbo Grenoblio universiteto politinių mokslų instituto Teritorijos sutvarkymo skyriuje dokumentalistu. 1977 m. išėjo į pensiją, dirbo Grenoblio bibliotekoje. Galima tik numanyti, kaip jautėsi Apolinaras, artimas Guillonų šeimos bičiulis, praėjus keleriems metams po François-Louiso Savioux'o mirties 1981-aisiais, pagaliau apsigyvenęs kartu su ilgamete drauge Juliette jos šeimos namuose (*Vignes at Cornec* prospektas 31). Stiprią meilę patvirtina ir tai, kad, sulaukę daugiau nei 80 metų, 1992 m. birželio 20 d. Juliette ir Apolinaras susituokė. Po 8-erių santuokos metų, 2000 m. spalio 10 d., Juliette mirė. Ji palaidota Grenoblio kapinėse šalia savo tėvų ir buvusio sutuoktinio. A. Rocevičius mirė 2004 m. vasario 18 d., sulaukęs 92-ųjų, palaidotas Ukmergėje³⁴.

Šį fragmentišką gyvenimo pristatymą vertėtų užbaigti paties A. Rocevičiaus žodžiais: „Kiek aš galiu pats save pažinti, poeto [Adomo Mickevičiaus – *aut. past.*] žodžiai mane labai gerai apibūdina: aš visada siekiu toliau ir toliau.“³⁵

ŠEIMOS FOTOGRAFIJŲ ARCHYVAS

Šiuo metu Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje saugoma per 200 Guillonų šeimos fotografijų. XIX a. II p.–XX a. I p. Grenoblyje ir jo apylinkėse apie dvidešimtį metų veikusių fotografijos ateljė daryti kūriniai yra kone vieninteliai tokio tipo eksponatai, saugomi Lietuvoje. Šiame tyrimo etape aptarti pasirinkti keli, daugiausia Guillonų šeimą fiksavę, fotografai: „Pineau photographie“ ateljė savininkas Léonas Pineau, „Duc Jeune“ ateljė savininkas Antoine'as Hippolyte'as, „Degrange“ ateljė savininkas Josephas André Degrange'as. Tikėtina, kad ateities tyrimų rezultatai leis praplėsti šią trumpą apžvalgą.

27
Iš A. Rocevičiaus laiško Juliette Guillon-Savioux, 1946 m. gruodžio 10 d., p. 1–10, LLTI, b. F4-3097. 28
Iš A. Rocevičiaus laiško šeimai, 1956 m. sausio 29 d., p. 1. J. Klinkaitės-Sakalauskienės nuosavybė. 29
Iš J. Guillon-Savioux laiško Apolinarui Rocevičiui, 1945 m. kovo 20 d., p. 2, LLTI, b. F4-3099. 30
Archives nationales de France, b. BB11.13392-19063, dekreto numeris 15090-48. 31
Iš M. Šimkaus laiško A. Rocevičiui, 1948 m. gegužės 20 d., p. 3. J. Klinkaitės-Sakalauskienės nuosavybė. 32
Klinkaitė-Sakalauskienė J., *Apsikabinkit, žmonės, susitikę*. Ukmergė: Valdo leidykla, 2006, p. 138. 33
Iš A. Rocevičiaus laiško šeimai, 1956 m. sausio 29 d., p. 1. J. Klinkaitės-Sakalauskienės nuosavybė. 34
Cornec Isère, b. 8. 35
Iš A. Rocevičiaus 1956 m. sausio 29 d. laiško, p. 1. J. Klinkaitės-Sakalauskienės nuosavybė.

Fotoateljė „Michel“. Juliette Guillon (iš kairės) su motina Eugénie Antoinette Beller-Guillon ir broliu Georģu Pauliu Guillonu. Grenoblis, XX a. I p. LNDM

Prancūzija XIX a. II p. išsiskyrė mokslo populiarinimu. Rengiamose viešose paskaitose ar leidiniuose, tokiuose kaip „La Science en famille“ (Mokslas šeimai), buvo siekiama mokslo naujienas pateikti platesnei auditorijai, kartu skatintas ir eksperimentavimas naujomis technomis. Šis poslinkis matyti ir fotografijos srityje: XIX a. pab. fotografijos technika tapo plačiai prieinama visuomenei³⁶. Besikeičiančią fotografijos situaciją galima pailiustruoti šmaikščia publikacija vietinėje Izero regiono spaudoje:

VAIKAI FOTOGRAFAIII! Šie žodžiai skirti sutrikdyti daugiau nei vieno vidurinės mokyklos mokinio miegą [...].

„Ką?! Aš irgi galėsiu gaminti portretines atvirutes, fotografijas ir graviūras?

Taip, mano vaike, ir tau nereikės nei ilgai mokytis, nei tai sukels daug rūpesčių. Pasiruošti pakaks dviejų dienų.

Bet visi objektyvai, buteliukai, ar aš mokėsiu?

Jums nereikės tiek daug istorijos. Pakaks elegantiškos dėžutės, kurioje rasite įrenginį ir reikalingus priedus, kad taptumėte saulės bendradarbiu³⁷.

Didesnis susidomėjimas fotografija paskatino burtis į mėgėjų bendruomenes. Istorinėje Dofinės provincijos (dabartiniai Izero, Aukštutinių Alpių, Dromo ir Vikliūzo regionai) sostinėje jau 1890 m. Henri'io Ferrand'o iniciatyva įkurta *La Société Dauphinoise d'Amateurs Photographes* (Dofinės fotografijos mėgėjų asociacija), ne tik rengusi parodas, konferencijas ar darbų peržiūras, kurias „ypač sustiprina, kad dalyvauja didelė moterų auditorija“, bet ir aktyviai organizavusi ekskursijas regione³⁸. Grenoblyje pirmosios fotografijos ateljė pradėjo steigti maždaug XIX a. II pusėje. Jų veikimo principus įdomiai aptarė Henris Ferrand'as:

Siekiant palengvinti nepatogumus, kylančius dėl proceso lėtumo, jie buvo užmaskuojami visais įmanomais šarlatanizmais. Madingose dirbtuvėse, kaip ir pas odontologą, buvo laukimo kambarys su sunkiomis ir gausiomis draperijomis, mizanscena, po kurios vykdavo veido apžiūra iš visų pusių. Ir tik tada, kai žmogus būdavo sužavėtas ir apstulbęs, buvo leidžiama įeiti į dirbtuves. Jose žmogus būdavo įkalinamas nepatogioje padėtyje. Nekantrumas ir nervingumas sąlygavo nuotraukose paniurusią išraišką, o butinybė kelias minutes nejudėti visus to meto portretus darė panašius³⁹.

Vis dėlto, LNDM saugomi eksponatai vienareikšmiškai praturtina Lietuvos fotografijos archyvą, o skirtingose ateljė atlikti darbai padeda giliau susipažinti su Dofinės, o kartu ir visos Prancūzijos, fotografijos lauku XIX–XX a. sandūroje.

LÉON PINEAU

1838 ar 1840 m. viename Vjeno upės pakrantės miestų gimęs Léonas Pineau 1863 m. gegužę jau dirbo tipografu Grenoblyje. Po trejų metų kartu su Louise Verchère dirbo nuosavoje fotoateljė⁴⁰. 1870 m. Léonas Pineau perkėlė jau asmeninę ateljė į Lycée gatvę. Ten fotoateljė veikė maždaug iki 1885 metų. Užsiimdamas individualia veikla, Pineau plėtė savo ateljė – atidarė filialus Vizilyje (Gare prospekte) ir Grenoblyje (Gambettos bulvare). Kartu mokė savo sūnėną Séveriną Célestiną (geriau žinomą kaip Emilė'į) Pineau (1863–?) fotografijos technikos.

36

Chéroux C., „Les créations photographiques“ *Etudes photographiques*, 1998 m. lapkritis, Nr. 5, <https://journals.openedition.org/etudesphotographiques/167#ftn7> (žiūrėta 2021 05 01).

37

L'impartial Dauphinois, 1863 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 481, p. 3.

38

Žr.: Bois-Delatte M. F., *Lanterne magique et chambre noire: la Société dauphinoise d'amateurs photographes*, Grenoblis: PUG, 2004.

39

Ferrand H., *La photographie à Grenoble*, Grenoble: Imprimerie F. Brotel, 1904, p. 3.

40

Vietiniame leidinyje išspausdinama reklama: „Photographie nouvelle – Verchere et Pineau Photographes – rue Montorge 9“, *L'impartial dauphinois*, 1886 12 07, Nr. 951, p. 4.

Sūnėnas savarankiškai dirbti pradėjo 1888 ar 1889 m. ir netrukus sulaukė pagyrų spaudoje. Leidinys „Le salut Public“ pagyrė jį už puikų apšvietimą jo padarytoje peizažo fotografijoje⁴¹. Iš LNDM archyve saugomų eksponatų matyti, kad fotografai savo darbus žymėjo pavadinimais *Photographie Centrale Emile*, *Photographie Dauphinoise* arba *Photographie Dauphinoise Leon*. Deja, 1891 m. sausio 2 d. Léono Pineau verslas buvo priverstinai likviduotas. 1897 m. spalio 26 d., būdamas 57 metų, fotografas mirė. Jo sūnėnas, netekęs darbo ir motinos, 1892 m. išvyko iš regiono.

ANTOINE HIPPOLYTE⁴²

Antoine'as Hippolyt'as gimė 1856 m. sausio 12 d. Grenoblyje. 1877 m. Grenoblyje užregistruota fotografijos ateljė „DUC Hippolite“ (adresas: 2 rue Abbé de la Salle), kur Antoine'as greičiausiai dirbo kartu su savo broliu Henriu. 1882 m. gegužę A. Hippolyte atsiskyrė, įsteigė savo asmeninę ateljė, veikusią Thierso prospekte, kurią pavadino „DUC Jeune“ (Henrio ateljė pervadinta į „Henri DUC Ainé“). Palėpėje veikusioje ateljė klientai skųsdavosi varginančiu patekimu į studiją, tad 1884 m. ji buvo perkelta į Alsace-Lorraine prospekto 33 namo pirmąjį aukštą, siekiant didesnio matomumo

ir komercinės sėkmės. „DUC Jeune“ 1886 m. sulaukė pripažinimo tarptautinėje parodoje Paryžiuje, o 1893 m. Monake Antoine'ui Hippolyte'ui buvo įteiktas garbės diplomai. 1896 m. fotografas įdarbino 26 metų Victorą Blanchard'ą ir savo brolių Henri, ateljė išsiplėtė ir veikė Alsace-Lorraine prospekto 23, 25 ir 33 namuose (tiesa, 1899 m. 33 numeriu pažymėtam name studija buvo uždaryta). 1906 m. dėl supaprastinto adreso „DUC Jeune“ veikė tik Alsace-Lorraine prospekto 25 name. 1914 m. A. Hippolyte'as perpirko Antonino Usclade'ės ateljė, veikusią adresu 14Bd Gambetta. 1929 m., būdamas 74 metų, A. Hippolyte'as nutraukė savo veiklą ir studiją pardavė fotografui Victorui Soulie.

JOSEPH ANDRÉ DEGRANGE⁴³

Josephas André Degrange gimė 1842 m. gruodžio 23 d. Savojoje. Per savo karjerą fotografas dirbo Ansis, Eks le Beno, Nicos ir Voirono miestuose. LNDM rinkinyje saugomos fotografijos, kurias J. A. Degrange padarė Voirone. Šiame mieste fotografas ateljė įsteigė 1876 m. (Expilly gatvėje) ir čia dirbo iki 1886-ųjų. Savo verslą pardavė fotografui Louisui Jourdanui ir išsikėlė į Eks le Beno miestą. Čia 1915 m. birželio 23 d. mirė.

41

„Les Alpes françaises“,
Le salut Public, 1889 02 08,
Nr. 39, p. 3.

42

Jeano-Luco Tissot surinkta
medžiaga iš *Archives
Départementale de l'Isère*,
b. 7850W20.

43

Autorius nenurodytas,
[http://portraitsepia.fr/
photographies/desgranges/](http://portraitsepia.fr/photographies/desgranges/)
(žiūrėta 2021 05 01).